

Historické etapy v sociologii

- **Klasická sociologie** (do 30. let 20.st.) – ambice léčit – diagnostika problémů a hledání způsobů nápravy; víra v emancipační potenciál pokroku ve vědě
- **Moderní sociologie** (30. – 70. léta 20. století – doba systémů velkých teorií a empirických výzkumů)
- **Současná sociologie** (od 70. let 20. století) – problematizace a zpochybňování, sebe-reflexe a reflexivita ve vztahu k modernitě
- klasická a moderní sociální věda – slibovala možnost predikce, kontroly, nalezení pravdy, jistotu, měla víru v moc pravdy a racionality
- současná sociologická teorie překonává iluzi klasické sociologie – nepřináší jistotu, ale spíše problematizuje

Současná sociální teorie

- Odlišnost: reflexe toho, že věda je vždy provozována z určité pozice, je sycena a ovlivněna hodnotami, zájmy, politickými vlivy, vlastními teoretickými, morálními a normativními předpoklady
- Produkované vědění je součástí sociální reality a ovlivňuje ji – konstituuje, není jen jejím neutrálním
- Zdůrazňuje komplexní a vícedimenzionální způsoby argumentace - nemluví se v ní o pravdě, ale o přesvědčivých argumentech,
- Krize objektivitě neústí v rezignaci na objektivitu, ale proměnu jejího chápání.
- Zdůrazňuje, že vědění znamená moc – tedy, že produkovat vědění o sociální realitě, o jistých typech aktérů znamená možnost je prostřednictvím tohoto vědění utvářet a také kontrolovat a ovládat

Pierre Bourdieu

- Nadvláda mužství
- Společenský řád je androcentrický
- Hierarchická diference mezi mužským a ženským
- Habitus – jako relativně stabilní systém dispozic k jednání – dispozice formovány zkušenostmi aktérů s pozicí v sociální struktuře

Habitus a dispoziční teorie jednání

- Dispozice jsou nám vštěpovány nejen procesem učení – socializací, ale vlastně naším fungováním v sociálním řádu, což je produktem sociálních podmínek – které jsou pro různé typy aktérů jiné
- Habitus je výsledkem osvojení a kultivace, ale nelze jej potlačit silou vůle...“přechází nám do krve“

Symbolické násilí

- Uplatňuje se v rámci androcentrického řádu
- Slouží k jeho reprodukci
- Podstata: ti, kdo jsou v podřízené pozici přebírají kategorie hodnocení a poznávání, pojmenovávání sociální reality, které podporují toto uspořádání světa

Teorie kapitálů

- **kapitál:** statky různého druhu, kterými jednatel disponuje a které rozšiřují pole jeho možného jednání; prostředek umístění jedince v sociálním prostoru
- **ekonomický:** přístup k bohatství a materiálním zdrojům
- **kulturní:** osvojené dovednosti a znalosti
- **sociální:** sociální vazby
- **symbolický:** je to vlastnost (kapitál kteréhokoli druhu), pokud je nahlížena sociálními činiteli hodnotná, jako něco, co „má cenu“

Teoretické třídy

- Třída jako víceméně homogenní celek na základě praktických činností a vlastností z nich plynoucích; jde o fiktivní třídu, kterou spojuje blízkost v sociálním poli, předurčující pravděpodobnost setkání, sympatií, touhy; nejde o automatickou jednotu, ale možnost jednoty – přechod od třídy „o sobě“ ke třídě „pro sebe“ možný prostřednictvím mobilizující politické práce
- Příslušnost k teoretické třídě určuje kapitál, kterým jednotlivci disponují

Struktura versus jednání

- Dynamický vztah – struktura existuje jen tím, že se realizuje v jednání
- Pro jednání důležitý proces sladování objektivních a mentálních struktur – zvnitřňování kategorií, které existují vně a jejich zakoušení jako přirozených – přičemž ta přirozenost má oporu v souladu těch struktur v našich myslích a jim vnějších struktur, ten soulad ale není přirozený, je výsledkem neustálé usilovné reprezentační práce

Michel Foucault

- **Vědění je moc – možnost ovládat aktéry tím, že o nich produkuje vědění, čímž jim vlastně vymezujeme manévrovací prostor**
- Moc v modernitě je anonymní
- Mocenské vztahy se formují ve vztahu **k právu a pravdě** – moc je možné vykonávat pouze prostřednictvím **produkce pravdy**; právo je prostředkem legitimizace moci
- Moc diskursivní

Disciplinační moc

- Internalizace neustálé kontroly, dohledu – disciplinace se děje prostřednictvím produkce vědění o subjektech, typech subjektů a produkce způsobů porozumění jim – přitom je důležitým mechanismem dosahování soudržnosti sociálního organismu! toto vědění je totiž prostřednictvím disciplinace jedinci zvnitřňováno
- Panoptikální společnost
- Pole vědy a práva produkují prostřednictvím pravdy normalitu – mají tedy normalizační efekt.
- **Věda má moc pojmenovávat – produkovat typy aktérů**
- **Právo má moc třeba kriminalizovat ve jménu hodnot, které reprezentuje**

Tradiční x moderní x ??? společnost

- Změny v 19. století – radikální proměna společenského řadu
- Dichotomie tradiční x moderní společnost
- Změny ve druhé polovině 20. století - zpochybnění některých základních předpokladů modernity
 - svět je projektem ve stavu realizace = je situován v čase, který je časem kumulativním, orientovaným a finálním
 - současnost je nedokonalá, všechny oběti je třeba činit ve jménu dokonalosti, již bude dosaženo;
- Současnost o sobě nemyslí jako o projektu, nejcharakterističtějším rysem naší doby je popularita plurálu. Rozpadl se univerzální projekt

Spory o postmodernu

- = je možné uvažovat o novém řádu společnosti?
- = je možné mluvit o postmoderní společnosti?
- Sociologie - představa modernity, jejíž charakteristické rysy se proměňují, radikalizují
- Reflexe proměn zachycena v různých teoriích
 - Pozdní modernita
 - Reflexivní modernita

Racionalizace

- Co nejefektivnější organizování sociálního a ekonomického života podle abstraktních pravidel a procedur, které by vedlo k zefektivnění výsledků jednání, propočitatelnosti a spolehlivosti – účelová racionalita
- Podstatou racionalizace jsou nové způsoby organizace vztahů, jednání, její součástí je i odosobnění
- Typický rys – dělba práce
- Typický příklad – byrokracie, fast-food
- Zajišťuje koordinovanou akci, která by byla nezávislá na konkrétních jedincích = řešením je **instituce úřadu** – **moderní organizace** coby výsostný prostor racionalizovaného jednání a zároveň základní jednotka moci
- Železná klec racionality

Modernita a holocaust – Zygmunt Bauman

- Účelová racionalita – ritualismus jednání
- Podmínky modernity coby podmínky, které umožnili holocaust
- Vliv dělby práce na možnost zbavit se zodpovědnosti - byrokracie coby aparát, který plní jasně vymezené a ohraničené úkoly – ritualismus – splnění úkolu jako priorita bez ohledu na výsledek

Individualizace

- **Individualizace** - osvobození a formální rovnost individuí

Funkcionální diferenciacie podsystemů

□ Individualizace

- osvobození a formální rovnost individuí

□ Diferenciacie – funkcionální diferenciací podsystemů

- vydělování subsystemů v rámci celku, autonomizují se, každý funguje na základě vlastních principů; opět tu máme dělbu práce, která znamenala také specializaci činností, která jasně vydělila jednotlivé sféry společnosti – sektor politiky, ekonomiky, vědy; sektor soukromý a veřejný

Teorie reflexivní modernizace

Ulrich Beck – 80. léta 20. století

- Modernita jako riziková společnost – modernita kolabuje díky naplňování svých hlavních principů – především dosahování pokroku prostřednictvím racionalizace činností
- Uplatňování účelové racionality vede k produkci rizik - podstatný prvek moderní společnosti – problémy, které jsou racionalizovanými postupy vytvářeny, chce řešit posílením těchto postupů - rozšířením stavu poznání, vědeckého poznání a dalším technickým rozvojem, a šířením trhu

Riziková společnost

- Kupí se rizika, která moderní společnost produkuje zpochybňuje imperativ pokroku coby její základ
- Přitom tato rizika nezpůsobuje nevědomost, ale právě stav dosaženého vědění...
- Rizika moderní společnosti jsou (oproti těm předmoderním) důsledkem lidského rozhodování a jednání
- Nevycházejí z nevědění, ale z **vědění** - kámen úrazu pro představy o emancipačním potenciálu vědění (osvícenský idealismus)

Distribuce rizik

- Rizika nejsou sociálně, časově ani místně ohraničitelná, dochází k jejich globalizaci
- Bohatství se spíše kumuluje v horních, rizika ve spodních, některá rizika lze omezit prostřednictvím peněz, ale zásadní rizika jsou distribuována rovnoměrně, demokraticky – v tomto smyslu je riziková společnost je beztrždní

Jak z toho ven?

- Od rizik se neosvobodíme rozvojem průmyslové modernity, protože ta je produkuje a stupňuje. Je třeba tedy dospět k tzv. druhé, reflexivní modernitě
- Pro Becka není reflexe pochopením, ale znamená sebe-proměnu, sebe-zrušení a sebepřekonání průmyslové modernizace

Druhá modernita

- Kontinuitu zajišťuje zachování základních principů moderny, které jsou o sobě dobré – problém je posun jejich chápání v modernitě
- **nutnost zdůvodňování sociálně-politických kroků a každého rozhodnutí**
- **zachování konkurence dílčích racionalit** - ale problémy nelze řešit další diferenciací. Je třeba předefinovat hranice mezi systémy, které se vytvořily v jednoduché moderně – je třeba pracovat na rozkladu chápání v binárních kódech - jsou striktně odděleny, je třeba z nich vystoupit pohybovat na ose mezi nimi
- **zachování ústřední role individua** – soustředit se na to, že se individualizuje sociální nerovnost, mizí třídy, ale nerovnost se vyostřuje, člověk nemá možnost se identifikovat se skupinou, je v nerovnosti zcela osamocen. Konfliktní potenciál není vázán na třídu, ale sociální témata a konfliktní témata procházejí napříč veřejností, jsou šířena médii. Společnost podléhá mediálnímu řízení.

Anthony Giddens – pozdní modernita

- Giddens přejímá teze o rizikové společnosti propagované Beckem (rizika produkována člověkem v rámci lineárního vývoje; nemožnost ochrany před riziky; rostoucí nejistota), ale zdůrazňuje jiné aspekty důsledků této situace

Anthony Giddens – pozdní modernita

- Pozdní moderna nebo postmoderna?
- Charakteristické rysy modernity se prohlubují
- **Institucionální reflexita**
- **Časoprostorové rozpojení**
- **Existenciální izolace –transformace
intimity + reflexivní produkce self**
- **Nové typy rizik a role důvěry**

Institucionální reflexivita

- Reflexivita - rozdíl mezi tradiční a moderní společností
- Reflexivita moderního způsobu života spočívá v neustálém ověřování a přetváření praktik v souvislosti s novými informacemi
- Všechny formy sociálního života jsou částečně utvářeny věděním, které o nich mají jejich aktéři
- Modernita přináší nejistotu - nikdy si nemůžeme být jistí, že vědění nebude revidováno a s ním i veškeré praktiky

Reflexivita

- Více znalostí o sociálním životě neznamena větší šanci kontrolovat vlastní osudy
 - **Vliv několika faktorů:**
 - nerovnoměrně distribuovaná moc - některé skupiny nebo jedinci si mohou specializované vědění přivlastnit
 - skrze produkci vědění je možné prosazovat určité hodnoty
 - nezamýšlené důsledky jednání = technická kontrola důsledků jednání není možná

Reorganizace času a prostoru

- Mechanismy, které umožňují časoprostorové rozpojení
- Symbolické a expertní systémy
- **Čas a prostor** v předmoderní době – propojeny - počítání času bylo spojeno s místem, „kdy“ bylo spojeno s „kde“ až do vynálezu mechanických hodin
- Důležité pro oddělení času a prostoru bylo sladění měření času a sociální organizace času (celosvětová standardizace kalendářů)
- Dochází k transformaci zkušenosti - v mnoha ohledech máme jednotný rámec zkušeností

Místo x Prostor

- **Místo** je konkrétním místním dějištěm, geograficky situovaný rámec sociální činnosti
- **Prostor** imaginární – prázdný prostor – místo odtržené od místa
- Předpoklady: jednotný způsob měření – znázorňování prostoru (mapy a mapování související s objevnými cestami)
- V modernitě – mapy a kalendáře jsou institucionalizovanými formami, jsou produkty vědění a umožňují vznik dalších institucí – také jsou prostředky sociálního konstruování reality – umožňují myslet čas a prostor, umožňují ale také myslet určité typy společenství, potažmo určité typy identit

Reorganizace času a prostoru

- Proč je oddělení času a prostoru důležité pro modernitu?
- **Čas a prostor se stávají standardními „prázdnými“ dimenzemi a tak ruší vazbu sociální činnosti na konkrétní zvláštní kontext přítomnosti** – to vede k osvobození od omezení místními zvyky a praktikami, umožňuje to racionalizované postupy, racionalizovanou organizaci
- Reorganizace času a prostoru je doprovázená expanzí mechanismů, které vyvazují sociální vztahy ze specifických lokalit, a překombinávají je napříč časo-prostorovými distancemi – to je podstatou globalizace

Důvěra

- Nepřítomnost času a prostoru vyžaduje důvěru – všechny činnosti už nejsou neustále na očích
- Odvíjí se od nedostatku informací – musíme se spoléhat na správnost principů – musíme spoléhat na expertní systémy
- Důvěra – spolehnutí se na osoby nebo systém týkající se výsledků jednání nebo událostí
- Důvěřivost – víra v lásku nebo poctivost nebo přesnost abstraktních principů

Důvěra

- **Důležitá role důvěry: vychází ze znalosti určité lokality a určitých rutinních praktik** = jsme schopni cítit se doma tam, kde to známe – není nutné, aby šlo lokálně zakořeněné prostory
- Základní důvěra se neodvozuje ze **zakořeněnosti v místě**, ale ze stejnosti, **důvěrné obeznámenosti**
- Turismus například je vnitřně ambivalentní – rozpor mezi hledáním exotiky a stejnosti (přes den džungle, večer řetězcový hotel)

Důvěra je také

- Zásadní podmínkou vývoje osobnosti. Je přímo spojená s dosažením raného smyslu ontologického bezpečí. Uzávorkuje potenciální události, které by mohly paralyzovat vůli, nebo pocity pohlcení
- Médium interakce mezi abstraktními systémy, které naplňují každodenní život jeho tradičním obsahem a připravují globalizující vlivy

Self jako reflexivní projekt

- Pozdní modernita - self, stejně jako širší institucionální kontext, v němž se pohybuje, musí být reflexivně vytvářeno. A tento úkol musí být vykonáván uprostřed zmatené diverzity voleb a možností.
- V podmínkách pozdního řádu modernity a proti pozadí nových forem zprostředkované zkušenosti se sebe-identita stává reflexivně organizovaným procesem
- Reflexivní projekt self, který sestává z podpory koherentní a přitom neustále revidované, biografické narativy

Životní styl

- Díky otevřenosti sociálního života, pluralizace kontextů jednání a diverzita autorit, jsou životní volby čím dál tím důležitější v konstituci sebe-identity a denních aktivit
- Na významu v pozdní modernitě získává životní styl
- Jsou tu také standardizující vlivy, především komodifikace

Transformace intimacy

- Na jednom pólu interakce mezi lokálním a globálním stojí transformace intimacy, v níž má důležitou roli objevení se tzv. čistého vztahu jako prototypu nové sféry osobního života
- Čistý vztah
- **Stejně jako sebe-identita, s níž je úzce spojený, musí být reflexivně kontrolován v dlouhém časovém úseku, oproti v pozadí stojících vnějších přechodů a změn**
- Požadavek intimacy je vlastní čistému vztahu, jako výsledek mechanismu důvěry, kterou předpokládá. Hledání identity tak nelze interpretovat jen jako negativní reakci na více neosobní sociální svět.

Nové typy rizik

- Modernita redukuje rizikovost určitých oblastí a způsobů života, a zároveň přináší zcela nová rizika, která mají potenciálně dalekosáhlé důsledky
- V pozdní modernitě je vliv vzdálených událostí na blízké události a na intimitu self mnohem běžnější